

tásához is. Ez a körülmény viszont arra utalhat, hogy e rendszer nem választható el a magyar becézőnevek általános gyakorlatától. Ennek okát külön kell majd megvizsgálni. Ami a nemzetközi mesei onomasztika egyéb kutatási témáit és lehetőségeit illeti, ezekre külön kell majd kitérni.

V. V.

EGY JÓKAI-REGÉNY SZEMÉLYNEVEI

Jókai Mór, Egy hírhedett kalandor a XVII. században című műve nem tartozik az író igazán közismert és elismert alkotásai közé. Pedig NAGY MIKLÓS -- a kiváló Jókai kutató -- a szerző kalandregényeinek „egyik legegészségesebb hajtásának” tartja /NAGY MIKLÓS: Jókai Mór. Bp., 1975. 219/. Hiszen az író „törés és kifáradás nélkül” /uo. 219./ viszi végig a regényben a „játékos fantasztikum” /uo. 219./ hangját.

Jókai, Egy hírhedett kalandor... című műve -- a Rab Ráby megírásával egy időben -- 1879-ben készült el. A regény témája rendkívül egyszerű. 1688-ban a franciák által ostromlott Coblenc várában leleplezik és elfogják Hugó Konstablert, aki a bombákat homokkal töltötte meg. Az árulót bíróság elé állítják. Ahol is a vádlott, bűnének magyarázataként kalandos életét meséli el. Egy-egy kaland elbeszélése egy fejezet, illetőleg egy nap a tárgyaláson. Ekként a regény döntő része Hugó elbeszélésére épül. Így Jókai szabadjára engedheti kimeríthetetlen fantáziáját.

Az írói névadás fontosságát nehéz és kár is lenne tagadni. Hiszen, miként Kosztolányi írja „a nevek ... együtt jelennek meg alakjaikkal. Ha van nevük, már élnek is” /idézi KOVALOVSKY MIKLÓS: Irodalmi névadás Bp., 1934. 3/. Leggyakrabban a költött személynevek az „író fantáziájában születnek meg, akár a szereplők” /vö.: KÁLMÁN BÉLA: A nevek világa. Bp., 1967. 115/. De az is előfordul, hogy a szerző a neveket a „való életből válogatja össze” /KÁLMÁN: i.m. 115/.

Sajnos Magyarországon az írói nevek kutatásának, összegyűjtésének és csoportosításának kérdése még nagyon a kezdet kezdetén tart. E kérdésben mindenképpen úttörő jellegű -- és még ma is meghatározó fontosságú -- Kovalovszky Miklós: Irodalmi névadás című könyve; ebben a szerző az irodalmi névadás következő főbb típusait állítja fel /36--47/:

1. Általában a rövidebb elbeszélésekben, az író nem ad nevet hőseinek csak úgy említi őket: az asszony, az orvos, a férfi stb.

2. Az irodalmi névadás legegyszerűbb módja, az ún. beszélő vagy leíró nevek csoportja. Pl.: Cívódy, Zsarnoky.

3. Fejlettebb módja az irodalmi névadásnak, mikor nem maga a jelentés, hanem a név jelentésének hangulata jellemzi az író alakjait. Pl.: Pacsirta, Rezeda.

4. Az irodalmi névadás legkifinomultabb módja az, amikor a név nem jelentésével jellemez, hanem hangulatával, mégpedig úgy, hogy az egész nyelvközösségben azonos asszociációkat ébreszt. Hiszen a névnek illenie kell a korhoz, a környezethez.

Mivel Jókai regénye a szó legszorosabb értelmében vett kalandregény, sok fordulattal, helyszínnel és szereplővel, ezért művében nagyon sok -- szám szerint 121 -- személynév található. Elsőként összegyűjtöttem a regényben fellelhető nem Jókaitól származó személynéveket /45-öt/, két csoportra osztva. Az elsőben a Bibliához, vallásokhoz kapcsolódókat vettem számba, míg a másodikban a magyar és egyetemes történelemhez kapcsolódókat.

Az első csoport nevei: Júdás, Barnabás, Ádám, Dávid, Góliát, Krisztus, Pilátus, Illés próféta, Magdolna, Lilith, Jehova, Herodes, Osiris, Nabukodonozor, Sába, Thámár, Delila, Bethsabé, Salome, Jezabel, Astairte, Astaroth, Belfegor, Aszmodai, Kopczyher, Dromo, Számriel, Azáriel, Leviathan, Belzebub, Lucifer, Beliat, Szemiázáz, Mefisztofellsz.

A második csoport nevei: De Sade, I. Erzsébet, Stuart Mária, Medici Katalin, X. Leo pápa, Ince pápa, II. Fülöp, Don Carlos, Tetzeli, Luther, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi György,

Montecuculi, Cleopatra, Rogerius, Nagy Sándor, Dzsingisz kán, I. /Szent/ László, Attila.

A fenti csoportosításból milyen következtetések vonhatók le? Jókai -- miként legtöbb kortársa -- alapvetően és elsődlegesen bibliás műveltségű. Ezt mutatja, hogy a valláshoz kötődő és a történelemhez kapcsolódó személynevek aránya 36:19. Jókai történelmi ismeretei széleskörűek, és kiterjednek az egyetemes történelemre is. Igaz, könyvében a történelemnek csak a legfontosabb, legjelentősebb alakjai kapnak említést.

A regényben előforduló -- Jókai által kitalált -- személyneveket hangzásuk szerint osztályoztam.

Szláv hangzású nevek: Terguszkó Jaroszlav, Kohaninszky Zdenko, Belóbratanoff Zvoimir Tsinovnik, Siniavszky, Potoczky, Nyedzviédz, Sziniavszky, Visznovieczky. Csak utónevek: Marinka, Madus, Jusko, Zoráv, Boczián, Barám, Buk.

Európán kívüli /indiai, kínai, mongol/ hangzású nevek: Maharadzsa Kong, Sah Allum, Mir Koszszin, Nevil Szing, Zeib Almiffa, Gholan Kadir, Szumro Begume, Jewán Buk, Mirza Nujuf khán, Zülfikár al Dowla, Kuli kán, Kamr Eszszamán, Deli Szingh Raisz, Ali Baba Ben Didimi, Chien-Csen-Toiping-Van, Radsputa, Ghirai. Csak utónevek: Majmuna, Danesh.

Dél-európai /spanyol, olasz, görög/ hangzású nevek: Ben Malach Poixoto, Karaiszkakis Leonidász Hérosz, don Rodriguez di Saldapena, Signore Sparafueile Odoardot.

Német hangzású nevek: Junker Elias, Stramm Vilmos, Hugó von Habernix, Hatzfeld Menyhért, Junker Hermann, Reinhard Walter, Schultze, Stadtvogt, Mayer, Bergmayer.

Egyéb európai hangzású nevek /francia, holland/: Mynher van der Bullen Tóbiás, Chevalier De Mont Olymp, Capitan Rouge, Mynher Ruissen.

Egyéb /nehezen csoportosítható, vagy több csoportba tartható/ hangzású nevek: Hilarius, Sarepta, Persida, Rupertus, Wagnerrius, Eliézer, Malchus Mylach. Csak utónevek: Meshugge, Miczraim, Hosen, Pinkász, Hamovesh.

Milyen következtetések vonhatók le Jókai Mór névhasználatára vonatkoztatva, a regényből kigyűjtött személynevek alapján?

Először is szembetűnő, hogy Jókai neveinek többsége -- a Kovalovszky Miklós által legkifinomultabb irodalmi névadásnak nevezett -- negyedik csoportba tartozik. Hiszen a nevek nem jelentésükkel, hanem hangulatukkal idéznek föl idegen környezetet, népet /pl. Terguszko Jaroszlav, Hatzfelg Menyhért, Zaib Alnif-fa, Chien-Csen-Toiping-Van, Mynher van der Bullen Tóbiás/. Ezért viszonylag egyszerű volt az idegen nevek hangzás szerinti csoportosítása. Ugyanakkor az is előfordul, hogy egy-egy név nem a legjellemzőbb általánosítás eredménye -- így a közösségi asszociáció nem egyértelmű -- tehát csoportosítása gondot okoz /pl. Hilarius, Sarepta, Malach, Malchus/.

A másik levonható következtetés az, hogy Jókai e művében ritkaságszámba mennek a beszélő vagy leíró nevek /pl. Stramm, Capitan Rouge/. Ugyanakkor fellelhetők a romantikus névadás egyes nyomai is /pl. Junker, Hugó von Habernix/. Az is megállapítható, hogy a regényben előforduló egyik-másik idegen név egy-egy eleme ismert személy, vagy magyarra lefordítható szó, fogalom /pl. Tsinovnik, Ali Baba, Leonidász, Stram, Hérosz/. Egyértelműen az is kiderül, hogy Jókai nemcsak az egzotikus tájakat, de az egzotikus neveket is kedveli, hiszen az egzotikus és európai nevek aránya 18 : 58. Érezni lehet, hogy az író örömét leli a névadásban /pl. Mirza Nujuf Khán, Zülfikár al Dowla, don Rodriguez di Saldapena, Karaiszkakis Leonidász Hérosz, Ben Malach Peixoto, Chevalier De Mont Olymp/.

Az is feltételezhető, hogy egyik-másik név valamelyik idegen szó rosszul, vagy magyarítva ejtett formájából jön létre /pl. Kohaninszky: a lengyel kochany 'kedves, szeretett, drága' jelentésű szó akarattal /?/ rosszul ejtett /írt/ formájából jön létre; Habernix: esetleg a német habenichts 'koldus, nincstelen' származéka, hiszen a közbeszédben nix-nichts /ne, nem/ egyaránt előfordul/. Az is megfigyelhető, hogy Jókai előszeretettel használja a nemesi címeket személynévként /pl. Maharadzsa Kong, Junker Elias/.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, „Jókai gazdag regényvilága a nevek gazdag és leleményes változatosságát mutatja. Minden neve kifejező hangulatot kelt, rokon vagy ellenszenvet ébreszt már önmagában is.” /Kovalovszky: i.m. 62/.

KAPOSI JÓZSEF

KISFALUDY KÁROLY KÉT VÍGJÁTÉKÁNAK SZEMÉLYNEVEI

Kisfaludy Károly életművének és tevékenységének megnyugtató értékelése mindmáig az irodalomtörténet elintézetlen ügyei közé sorolható. Pedig „az első magyar színműíró, akinek komoly sikerei voltak, s aki tekintéllyé vált az irodalmi életben, Kisfaludy Károly” /SZERB A.: Magyar irodalomtörténet. Bp., 292./.

Változatos, sok újat hozó, nemcsak irodalmi, de politikai szempontból is rendkívül jelentős korszak vezéregyénisége volt. Írói, szerkesztői, irodalom- és színházszervezői munkásságának összegzése nem kis feladat. Ez a dolgozat is csak egy apró problémakör vizsgálatát -- az irodalmi névadás Kisfaludy Károly két legnépszerűbb vígjátékában -- tekintheti feladatának. Következtetéseivel hozzá kíván járulni egy majdan -- körülmintő elemzés és értékelés eredményeképp -- megszülető teljese- nek és reálisnak mondható Kisfaludy-kép kialakításához.

A korlátozott terjedelem négy, a problémakörhöz kapcsolódó kérdés feldolgozását teszi lehetővé: 1. Kisfaludy névalkotásának tudatossága; 2. A drámai hagyományok névalkotása; a szoros értelemben vett beszélő név Kisfaludy két vígjátékában; 3. A szoros értelemben vett komikus név; 4. A névhangulat szerepe A kérők és a Csalódások című vígjátékokban.

1. A XVIII. század második és a XIX. század első felében az európai társadalmi és gazdasági változások Magyarországon is kezdi éreztetni hatásukat. Nálunk e megújulás legfőbb jellemzői: a változtatni akarás, a régivel való szakítás vágya; az elvek, elgondolások és megvalósítási kísérletek sokfélesége; politika és irodalom összefonódása, kölcsönös viszonya.